

Met het lustrum nummer beginnen we een nieuwe rubriek; 'Een portret van Pleistocene zoogdieren'. Paul Sondaar, John de Vos en Hans Brinkerink hebben zich bereid verklaard deze rubriek te gaan verzorgen. Hans Brinkerink zal in een reconstructie tekening een Pleistoceen zoogdier of zoogdiergroep tot leven brengen, terwijl Paul Sondaar en John de Vos er een verdere uitleg bij zullen schrijven. Er zal steeds gekozen worden voor een dier of fauna dat in de belangstelling staat op het moment dat Cranium uit komt. Eigenlijk zou voor dit nummer de mammoet gekozen moeten worden, maar die staat al voldoende in het zonnetje. Dit keer is dan ook gekozen voor een andere olifantachtige, de *Stegodon*. Deze wordt door vele onderzoekers beschouwd als een verre verwant van de huidige olifant en mammoet; sommigen zien echter een veel nauwere verwantschap. De *Stegodon* komt veel voor in Plio-Pleistocene afzettingen van Azië. Paul Sondaar en Hans Brinkerink kozen ervoor de *Stegodon* van Flores en dieren die daar tegelijkertijd leefden te portretteren.

de redactie

De *Stegodon* van Flores

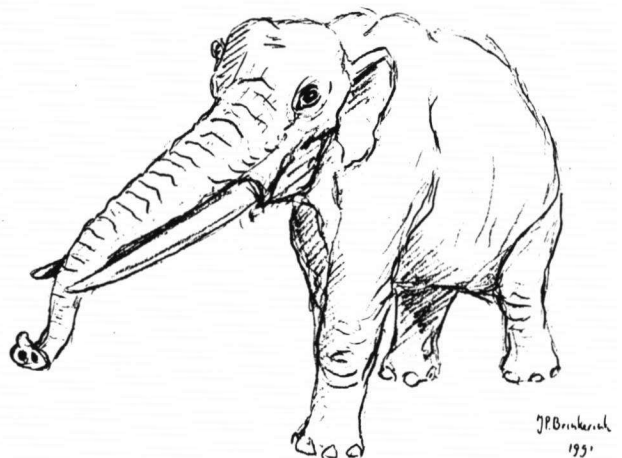
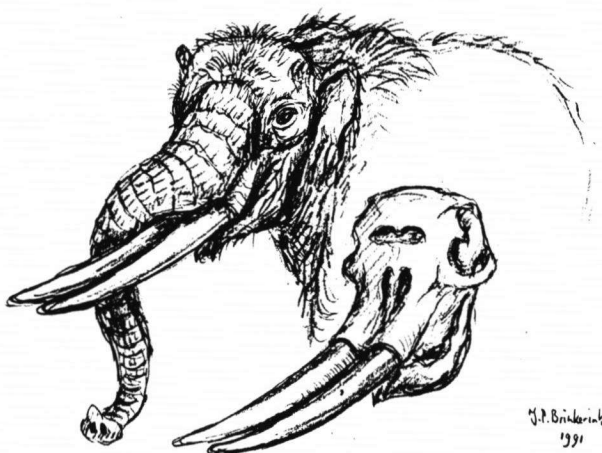
P.Y. Sondaar

Flores is een van de kleine Sunda eilanden en kwam kort geleden in het nieuws door een verschrikkelijke aardbeving en een daarop volgende vloedgolf van wel zo'n 20 meter hoog. Een groot gedeelte van Maumere, een van de belangrijkste steden van het eiland, werd voor tweederde weggespoeld, inclusief het hotel waar John de Vos, Reinier van Zelst, beiden van het Nationaal Natuurhistorisch Museum, en ik een maand eerder logeerden. We waren net terug van een zeer succesvolle opgraving in Centraal Flores.

In samenwerking met Dr. Fachroel Aziz van de Geologische Dienst Bandung (GRDC) doen we nu al zo'n tien jaar onderzoek in Indonesië. Voor ons WPZ-lid Gert van der Bergh is Indonesië een tweede vaderland

geworden. Hij coördineert het onderzoek, gesteund door een beurs van WOTRO.

De olifantachtige *Stegodon* speelt een belangrijke rol in ons onderzoek. Hij kwam zo'n 1.2 miljoen jaar geleden op Java terecht en was waarschijnlijk al veel eerder op Sulawesi (= Celebes). Sulawesi, net als Flores, is altijd een eiland geweest. Java daarentegen was in koude perioden verbonden met het vasteland van Azië. Net als alle olifantachtigen had de *Stegodon* een slurf. Uit de fossiele schedels die we van dit dier kennen, weten we dat de slagtanden heel dicht tegen elkaar aanlagen. De slurf kon daar beslist niet tussen. Daarom wordt bij reconstructies van dit dier de slurf altijd langs de slagtanden getekend. Over de afstamming van de *Stegodon*

wordt in wetenschappelijke kringen veel gediscussieerd. Osborn, de grote olifantdeskundige uit de dertiger jaren, dacht dat de *Stegodon* een verre verwant was van de huidige olifant en mammoet.

Hij moest daarvoor de kiezen wel eens door midden zagen, want de kiezen van de eerste echte olifant *Elephas planifrons* lijken er wel erg veel op. In de magazijnen van het 'American Museum' in New York, liggen dan ook veel kiezen die dwars doormidden gezaagd zijn. In mijn opinie is de *Stegodon* een zeer nauwe verwant van de olifant en waarschijnlijk zijn directe voorvader.

De *Stegodon* komt algemeen voor in de Plio-Pleistocene afzettingen van Z.O. Azië en leefde ook samen met "*Pithecanthropus erectus*" (= *Homo erectus*) van Java. Natuurlijk werd ook de *Stegodon* op de eilanden klein. Dwergvormen zijn bekend van Sulawesi, Flores, Sumba en Timor. Waarschijnlijk stierven deze dwergvormen uit toen de eerste mens op de eilanden kwam. De vraag is wanneer, hoe en wat voor gevolgen de komst van de mens had op de eilandfauna's van het Midden Pleistoceen. De reis van ons in oktober-november 1992 was erg succesvol. We vonden veel materiaal van de dwerg *Stegodon* en een reuzen schildpad. Beide geportretteerd door Hans Brinkerink.

We vonden echter ook aanwijzingen voor een milieuraamp in het Midden Pleistoceen; de komst van de mens. In afzettingen die iets jonger waren, vonden we werktuigen van de Midden Pleistocene mens en fossielen van de grote *Stegodon*, dezelfde die op Java voor komt. De dwerg *Stegodon* en reuzenschildpad waren verdwenen, waarschijnlijk uitgeroeid door de jager mens, waarvoor deze dieren een gemakkelijke prooi moet zijn geweest. De mens vond er ook reuzenratten, zo groot als hazen, die nu bijna uitgestorven zijn. Deze moeten een voedselbron voor hem zijn geweest. De grote *Stegodon* van Java moet na het uitsterven van de dwergvorm zwemmend op Flores zijn gekomen. Door jacht methoden van de mens heeft hij zich niet tot dwerg geëvolueerd. Ons werk op Flores is een voortzetting van het werk van de missionaris pater Dr. Verhoeven. Hij was het die de wereld er merkzaam op maakte dat de *Stegodon* op Flores en Timor voorkwam. Ook vond hij werktuigen van de eerste mens op Flores samen met fossielen van de grote *Stegodon* en een reuzenrat. Merkwaardig genoeg is veel van zijn werk in het vergeetboek geraakt

Adres van de auteur:
Paul Sondaar
Universiteitsmuseum
Utrecht.

